

2025 - № 1 (21)

БЕЛАРУСКІ НАСТАЎНІК

Бел астру кі

настаўнік

„Беларускі настаўнік” гэта адукацыйны дапаможнік перш-наперш настаўнікам беларускай мовы ў польскіх школах. Але не толькі. Хочам, каб наш часопіс дапамагаў усім зацікаўленым беларускай адукацыяй, напрыклад, гісторыкам і географам, якія ўводзяць на ўроках элементы навучання гісторыі і геаграфіі Беларусі, але таксама Падляшша. Каб пашыраў сярод настаўнікаў веды пра Беларусь і азнаямляў з новымі метадамі навучання. Хочам, каб гэта была таксама настаўніцкая платформа абмену меркаваннямі, праблемамі, досведам.

Часопіс задуманы Аб’яднаннем у карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову АБ-БА. Яго ідэя ўзнікла ў час працы над „Стратэгіяй развіцця асветы беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы”.

„Беларускі настаўнік” выходзіць раз на паўгода. Запрашаем да супрацоўніцтва. Калі маеце цікавыя сцэнарыі ўрокаў або пазаўрочных заняткаў, урачыстых лінеек, школьных мерапрыемстваў, экскурсій, тэатральных спектакляў, калі ў Вас ёсць цікавыя гульні і дыдактычныя матэрыялы, прапануйце іх, з дапамогай нашага часопіса, іншым. Калі ў Вас узніклі пытанні, звязаныя з навучаннем беларускай мове, пішыце.

Матэрыялы і пытанні дасылайце на наш электронны адрас **ab_ba@poczta.onet.eu**. Часопіс „Беларускі настаўнік” даступны ў Вашых школах і на нашым сайце **www.ab-ba.com.pl**.

«Не было Галілея, ні Боба Марлея...

...ні Ленана», ні Лявона Вольскага, ні Лявона Тарасэвіча, ні «Басовішча», ні «Народнага альбома»... Дазволіў я сабе тут дапісаць пару прозвішчаў і падзей да агульнавядомай рок-песні Лявона Вольскага «Тры чарапахі», якую сам аўтар смехам-жартам назыве гімнам новай Беларусі. Каб паказаць, што адчуваю на большасці нашых культурных мерапрыемстваў, якія асабліва ўлетку рассыпаюцца па цэлай Беласточчыне. І ўсе яны падобныя як аднаяцэвыя блізныя.

У маёй свядомай маладосці, то-бок у 1980-1990-ых гадах, найгоршай з'явай у сферы беларускай культуры падаваўся савецкі псеўдафальклор. Фабрычныя псеўданародныя строі, саламяныя капелюшы, прычэпленыя косы і ўсмешкі спявачак-танцораў, спрошчаная мелодыя твораў і абавязковыя побытавыя, нявытанчаныя жарты са сцэны. Усё гэта і толькі гэта заступала нацыянальную культуру (пра такую агульнапрынятую культурную палітыку дзяржаў г.зв. народнай дэмакратыі пісаў Мілан Кундэра ў рамане «Жарт»). Вышэйшыя памкненні ў БССР забяспечваліся рускай мовай, а ў нас, што само па сабе разумеецца, польскай. Мне і маім сябрам цяжка было пагадзіцца з тым, што беларускасць зводзілася да сцэнічнай прэзентацыі з сумнеўнымі мастацкімі якасцямі. Таму і прыдумалі «Басовішча». Таму, як кажа праф. Малгажата Дмітрук «Лёнік заснаваў гурт „Брага“, каб выкрычаць эмоцыі маладога пакалення ў новай, сучаснай форме, зразумелай у цэлым свеце». Мае яна на ўвазе сусветнай славы мастака Лявона Тарасэвіча. А я рэкамендую з увагай прачытаць размову з артысткай, якая вырастае з нашай традыцыі, кажае яе і паважае, звяртаецца да яе ў сваёй творчасці, але стварае мастацтва на высокім, сусветным узроўні. Дзеля гэтага патрэбныя аднак салідныя падставы: добрая школа і свабода слова.

А што можна зрабіць з дзецьмі, каб было і прыгожа, і кранальна, і павучальна, паказала Яанна Троц спектаклем «Віця» на аснове творчасці Віктара Шведа. Я разумею, што не кожны ў нас, хто займаецца з вучнямі гульнёй у тэатр — прафесіянал, як Яанна. Але ж і непрафесіяналам пара ўжо выбрацца з глыбокіх 60-ых мінулага стагоддзя, калі «белавежцы» пісалі пастаноўкі вясковым тэатральным гуртам пра «сапсаваныя гарадскія нявесткі» і таму падобныя гісторыі. І чамусьці найбольш смешныя моманты такіх сцэнак, калі гучна вымаўляюцца імёны старэйшых жанчын: Гандзя, Фёкла, Параска і гэтак далей. Хочацца спытацца за класікам: з каго смеяцёся?

Не веру, што такое можа захапіць моладзь з амбіцыямі. Але хто мае час яе слухаць? Калі ў час гарачых падзей у Беларусі 2020 года настаўнік ліцэя можа сказаць, што мы пра палітыку не гаворым, то мне хочацца крычаць: «Пра што ж вы з вучнямі гаворыце!? Пра цяжкую долю беларускага мужыка да Кастрычніцкай рэвалюцыі?».

Здавалася мне, што — шумна кажучы — маё пакаленне нечага дабілася. Што мы, адвучыўшыся ў добрых універсітэтах, гучна загаварылі па-беларуску ў грамадскай прасторы на розныя актуальныя тэмы. Што дэмакратыя дала магчымасці настаўнікам працаваць з вучнямі свабодна і крэатыўна. Што нарэшце выйшлі мы «з-пад панскага прыгнёту» і «сталі людзьмі звацца». Што нашым дзецям паказалі мадэль іншай, не лапцюжнай Беларусі. Такой, за якую не сорамна ў сённяшнім свеце.

А тым часам, калі гляджу на пакаленне сваіх унукаў, то з роспаччу бачу, што «кіты і чарапахі» мінулага живуць і працвітаюць. І як тут не пакарыстацца рускай мудрасцю: *С чем боролись, на то напоролись!*

Мікола ВАЎРАНЮК

Галоўнае – адукацыя і свабода!

Мікола ВАЎРАНЮК

Фота Вяслава Шумінскага

Малгажата Дмітрук нарадзілася ў 1974 годзе ў Бельску-Падляшскім на Беласточчыне (Падляшшы). У 1993-1995 гадах вучылася на Аддзяленні графікі Мастацкай акадэміі ў Мінску. У 1995-1999 гадах працягвала навуку ў Акадэміі мастацтваў у Варшаве. Дыплом з пахвалою атрымала ў майстэрні праф. Уладыслава Вінецкага. Курс выяўленчага мастацтва прайшла ў праф. Адама Стыкі. З 1993 па 2010 год працавала ў эксперыментальнай майстэрні ў Мінску, якую вёў Дзмітрый Васільевіч Малаткоў.

Прафесар Акадэміі мастацтваў у Варшаве, у якой на Аддзяленні скульптуры вядзе Майстэрню прасторавых графічных форм.

Займаецца графікай, выяўленчым мастацтвам, рысункам, ілюстрацыяй, мастацкай кнігай, аўтарскай тканінай, аб'ектам, праектаваннем строю, інсталяцыяй, акцыямі *site-specific*.

Свае працы паказвала на каля сотні персанальных і звыш сотні калектыўных выстаў у Польшчы і за мяжой, між іншым, у Бельску-Падляшскім, Варшаве, Кракаве, Беластоку, Казімежы-Дольным, Бохні, Кельцах, Любліне, Познані, Гданьску, Сейнах, Лодзі, а таксама ў Нямеччыне, Балгарыі, Францыі, Галандыі, Беларусі, Літве, Украіне, Босніі і Герцагавіне, Нарвегіі, Румыніі, Малдове, Расіі, Чэхіі, Славакіі, Ліване, Японіі, Іспаніі, Італіі.

Атрымала шмат узнагарод і вылучэнняў, між іншым, у 2000 і 2001 г. Прэмію года — Гран-пры Конкурсу „Варшаўская графіка”; у 2006 г. Гран-пры ў Агульнапольскім конкурсе ім. Данеля Хадавецкага ў Гданьску. У 2008 г. стала лаўрэаткай Стыпендыяльнай праграмы Міністра культуры і нацыянальнай спадчыны „Маладая Польшча”. Атрымала графічнае вылучэнне ў „Конкурсе польскай секцыі IBBY Кніжка 2019 года” за ілюстрацыі ў кніжцы „Wojtek” Войцеха Мікалушкі. У 2020 г. стала лаўрэаткай 13-й Літаратурнай прэміі горада Варшавы за гэтую кніжку. У 2024 г. у 64-ым Конкурсе Польскага таварыства выдаўцоў кніжак «Найпрыгажэйшыя кніжкі 2023» атрымала вылучэнне за ілюстрацыі і каліграфіі ў кніжцы „Wędrująca Księga” Анэты Прымакі-Онішк.

— **Госю, Твой легендарны настаўнік літаграфіі Дзмітры Малаткоў кажа ў фільме «Сізіф з Мінска»¹: «Я цябе ўжо ўсяму навучыў, што сам умею, цяпер ты вучы іншых». Чаму Ты вучыш сваіх студэнтаў?**

— Пачну з таго, што я працую ў найстарэйшай артыстычнай школе ў Польшчы, са звыш стогадовай традыцыяй: Мастацкай акадэміі (*Akademii Sztuk Pięknych*)

у Варшаве. Прызнаюся, што я не мела ў планах дыдактычнай працы. Пасля заканчэння сваёй вучобы, тры гады была я свабодным чалавекам, так сказаць, рэжысёрам свайго жыцця. І тады мая акадэмія аб'явіла конкурс на асістэнта на аддзяленні графікі. Кіраваў ім прафесар Рафал Стрэнт, якога я вельмі паважала, які ў свой час быў асістэнтам дамы польскай графікі Галіны Хрastoўскай. Так што была пераемнасць і паслядоўнасць у мастацкай і дыдактычнай працы. Я падала паперы, прайшла конкурсную працэдуру і стала працаваць з прафесарам Стрэнтам, чым ганаруся. У нашай майстэрні вучылася каля сямідзесяці студэнтаў, было

¹ Фільм «Сізіф з Мінска», рэжысёр Вальдэмар Янда, апэратар камеры Дарыюш Павелец, 2023 г.

што рабіць. Мы вучылі розным графічным тэхнікам: трохвымернаму друку (*druk wypukły, wklęsły*): аквафортэ, акватынце, лінагравюры, дрэварыту, сухому гравіраванню. Хаця тады была гэта класічная школа графікі, то прафесар дазваляў эксперыменты. І меў такі метады навучання, што спачатку хваліў студэнта, а потым пачынаў канструктыўную — падкрэсліваю гэта — крытыку. Далікатна звяртаў увагу, што мо тое-сёе не так і падказваў, як можна гэта выправіць. Той метады я пераняла ад яго і таксама так стараюся рабіць.

— Ты кажаш: была гэта класічная школа графікі. Больш ужо яе няма? Што памянялася?

— Класічныя аддзяленні ў акадэміі, такія як выяўленчае мастацтва, скульптура ці графіка надалей існуюць. Памянялася тое, што наша акадэмія стала больш адкрытай і студэнты з аднаго факультэта могуць свабодна запісвацца на другі, у канкрэтную майстэрню, да канкрэтнага прафесара. А ў маім жыцці памянялася тое, што прафесар Рафал Стрэнт пайшоў

на пенсію. Больш-менш у той час я нарадзіла дачок. Калі вярнулася ў школу, пачала весці рысунак на факультэце скульптуры, у майстэрні прасторавых графічных форм (*pracownia graficznych form przestrzennych*). Можна ў мяне надалей вучыцца класічнай графіцы або спалучыць гэта з нейкай сучаснай формай выяўлення, напрыклад прасторавымі кніжкамі *pop-up*. Я вельмі люблю ствараць кніжкі для дзяцей, у якіх на роўні са словам важная форма. Я аднак сваіх студэнтаў ні да чаго не прымушаю. Стараюся да кожнага падыходзіць індывідуальна, разглядаю партфоліа, хачу пазнаць, адкуль прыйшоў, з якім жыццёвым і творчым багажом. Многа гаворым, напрыклад пра кліматычны крызіс. Таму я намаўляю, каб друкавалі графіку, напрыклад, у старых сшытках, на ўпаковачнай паперы або на іншых матэрыялах з рэцыклінгу. Зразумела, працуем таксама на высака якасных матэрыялах, такіх як чарпаная папера, якая робіцца ўручную. Галоўнае, што мы прымаем супольна рашэнні, што і як рабіць. Хачу, каб яны сталі поўнымі прафесіяналамі, адкрылі свой шлях, а не кідаліся за модай.

Шлюб бацькоў
Ніны і Юрыя,
1969 г.

З братам-блізнюком
Гжэськам і бацькамі.

З братам і старэйшай
сястрой Аняй, 1980 г.

— Ты вучыш студэнтаў ад першага да
пятага курса?

— Не, у маю майстэрню запісваюцца
пасля другога курса, а бывае, што і на
другім. Яна невялікая, магу прыняць
усяго дваццаць чалавек. Таму часам чую
нараканні студэнтаў: *do pani trudno się
zapisać*. А з другога боку я ганаруся, што
ёсць такія студэнты, якія са мною ад дру-
гога па пяты курс.

— Калі Ты вырашыла стаць
артысткай?

— Я з дзяцінства любіла рысаваць. Па-
мятаю як былы дырэктар Гарадской біб-
ліятэкі ў Бельску Веслаў Цесля заснаваў
мастацкі кружок. Я была ў другім класе
падставоўкі, хацела запісацца, але мя-
не не ўзялі. Прынялі затое майго бра-
та-блізнюка і можна сказаць, што я з ім
праходзіла той курс, бо рабіла разам усе
працы, якія яму задавалі. Гжэсек рысуе
дрэва і я разам з ім. І ў канцы канцоў да-
білася таго, што і мяне прынялі ў той кру-
жок. Я нават думала пра Мастацкі ліцэй
у Супраслі, але мама казала: «Падумай,
ты ж з гэтага хлеба есці не будзеш». Ну

Школьная экскурсія
з настаўніцай Марылькай
Базылюк (у цэнтры),
побач Альжбета Бэзюк,
1987 г.

і трэба было б жыць у інтэрнаце, дадатковыя кошты, а тата ўжо не жыў, адна мама нас утрымлівала, дык я не рашылася. У той час мела я яшчэ адну артыстычную пасію: музыку. Разам з пачатковай школай я закончыла і музычную. Іграла на флейце, кларнеце, піяніна. Мой брат таксама хадзіў, іграў на басавай флейце, акардэоне, піяніна. Я любіла заняткі ў калектыве даўняй музыкі «Падляшскія жакі». У ліцэі трэба было выбіраць, ці хочам займацца музыкай, ці рысункам. Я выбрала музыку. Аднак даволі хутка зразумела, што гэта не зусім маё, бо я не проста хацела выконваць музыку, а пісаць, ствараць, а гэтага не ўмела. Я цэлую пачатковую школу вышывала крыжыкам карціны і вязала світары з журналаў моды, а ў другім класе пачалі прыходзіць у галаву свае ўзоры і я перастала

купляць часопісы з модай. Ну і ўцягнула мяне беларускае асяроддзе: Марылька, Бурылка, ты, Вапа, Латышонак, Ляшчынскі, Галінка Сідарук². Вельмі мне падабаліся студэнцкія рэйдзі «Бацькаўшчына», потым «Басовішча». Пасля кожнай такой вандроўкі шкадавала, што зноў трэба чакаць год, каб пайсці з рюкзаком у паход па Беласточчыне. Раз на такім рэйдзе прыехаў на вогнішча Лёнік Тарасэвіч. Калі пачуў, што я думаю пра мастацкую школу, сказаў: «То давай, рысуй! Што рысаваць? Сябе ў люстэрку». Я была паслухмянай дзяўчынкай, выконвала ўсе загады і вазіла яму дваццаць такіх самых, як мне здавалася рысункаў. Я ўдзячная яму цэлае жыццё, што ён тады нада мною пахіліўся, прысвяціў мне свой час. Хваліў, але і даваў парады. Відаць падабалася яму тое, што я вельмі сур'ёзна стаўлюся да рысавання. Прыязджаю рэгулярна, прывожу цэлыя папкі работ. Я і сёння студэнтам паўтараю: праца, праца, праца! Вы ўсе таленавітыя, без гэтага вас тут не было б, але цяпер патрэбная праца! І хіба тую маю працавітасць Лёнік зацаніў. Многа гаварыў са мною, пазычаў кніжкі.

² Асобы, звязаны з Беларускім аб'яднаннем студэнтаў у 1980-1990 гадах: Марыля Базылюк-Соснюк, Аліна Бурыла (Ваўранюк), Яўген Вапа, Алег Латышонак, Юрка Ляшчынскі, Галіна Сідарук (Бэдэнічук).

Вандроўка беларускіх студэнтаў – рэйд Бацькаўшчына. Малгажата сядзіць пасярэдзіне ў верхнім радзе.

Другое Басовішча, 1991 г.
Злева: Міраслава Калбасюк,
Яўген Вапа,
Малгажата Дмітрук.

І за ўсё гэта не ўзяў ні залатоўкі. Зрэшты, у мяне не было такіх грошай, якія трэба было б яму заплаціць за лекцыі. А вазіў мяне з Бельска ў Валілы Гжэсек — пад сто кіламетраў у адзін бок — маміным малюхам і цярпліва чакаў канца ўрока.

— Разумею, што выбар школы ў Мінску быў вынікам беларускага асяроддзя, у якое Ты акунулася ў ліцэі.

— Гэта быў пачатак 1990-ых, памятаеш, тады ўрады Польшчы і Рэспублікі Беларусь падпісалі дамову аб тым, што моладзі з меншасці — польскай у Беларусі і беларускай у Польшчы — адводзіцца колькі месцаў у вышэйшых школах, адпаведна, Польшчы і Беларусі. Многа тады выпускнікоў беларускіх ліцэяў у Бельску і Гайнаўцы стала штудзіраваць у Гародні ці Мінску. Мастацкую акадэмію выбралі крыху старэйшыя за мяне Пётр Стахвюк, Яланта Радзіванюк (пазней Кабзар) і Юрка Федарук, а са мною экзамены здаваў Міраслаў Здрайкоўскі. Трэба сказаць, што не было лёгка, бо экзамены цягнуліся два тыдні ад раніцы да вечара. Калі б не старэйшая сястра Аня, якую я папрасіла, каб паехала са мною, бо сама баялася, не ведаю, ці я б іх адалела. Яна была мне апорай у самыя цяжкія хвіліны.

— Ты аднак доўга там не правучылася. Чаму вырашыла памяняць Мінскую мастацкую акадэмію на Варшаўскую?

Бацькаўшчына.
Малгажата ў цэнтры.

— Я правучылася ў Мінску два гады, з 1993 па 1995 год. Гэта адзіная мастацкая акадэмія на ўсю дзесяцімільённую краіну. Дае салідныя веды, але, так скажаць, адзінаправільныя. Студэнты павінны рабіць так, як прафесар загадвае, схематычна. Работы, якія там паўстаюць, вельмі падобныя адна на адну, у нейкім такім класічным манерызме. Няма мовы пра нейкі індывідуалізм, адрозненні. І прафесары гэтага пільнуюць. Калі нехта занадта адыходзіць ад правільнай мадэлі, таго проста выкідаюць са школы. Кожны год некалькі студэнтаў прымусова развітаецца з акадэміяй. Мне гэта не падабалася, бо я люблю свабоду, люблю хадзіць сваімі сцежкамі. А тут яшчэ і Лукашэнка прыйшоў да ўлады, і ва ўсёй краіне хутка сталі засыхаць тыя парасткі свабоды, якія з'явіліся пры Шушкевічы. Гэта мяне яшчэ мацней упэўніла ў тым, што трэба мяняць асяроддзе. І я вырашыла перабрацца ў Варшаву.

— **То было добрае рашэнне?**

— Пасля таго як паспяхова прайшла працэдуру, а галоўны крытэры, то конкурс папак з працамі, у варшаўскай ASP

сустрэў мяне дэкан, успомнены Рафал Стрэнк і правёў па школе, усё паказаў, адказваў на ўсе пытанні. У Беларусі такога не магло быць, каб прафесар са студэнтам размаўлялі як роўны з роўным. Там ад выкладчыка можна было пачуць: ты пакуль ніхто, нават не думай пра нейкія выставы. А ў Польшчы ўсе чакаюць ад студэнта актыўнасці, ініцыятывы.

— **Аднак два гады ў Мінску не прайшлі для Цябе бяследна. Ты пазнала там вельмі складаную і карпатлівую тэхніку літаграфіі.**

— Навучыў мяне гэтаму майстэрству Дзмітры Васільевіч Малаткоў. Ён не быў выкладчыкам, а працаваў у такой майстэрні, куды мастакі прыносілі свае працы, каб там адбіць ці аддрукаваць. То было культавае месца ў Мінску, называлі яго Камбінат.

— **Дарэчы, адзін малады мастак-эмігрант быў нядаўна ў нас на вячэры. Калі ўбачыў Тваю серыю чорна-белых рысункаў пра тую майстэрню, адразу сказаў: — Камбінат.**

Са сваім настаўнікам
Дзмітрыем Малатковым
у яго эксперыментальнай
майстэрні ў Камбінаце,
Мінск.

— Во, бачыш. Знаёмства з Малатковым я лічу, бадай, самым важным, што мяне спаткала ў Мінску. Да яго не можна было прыйсці так проста з вуліцы, а студэнта за наведванне яго майстэрні маглі адлічыць са школы. На другім курсе завёў мяне туды тайком Павел Іёнаў, беларускі мастак яўрэйскага паходжання, якога, дарэчы, пасля першага курса і адлічылі (закончыў акадэмію ў Кель, у Нямеччыне, а цяпер жыве ў Берліне). Мы неяк з Малатковым адразу палюбілі адно аднаго і я стала да яго тайком хадзіць. Тайком, каб не выкінулі са школы. Потым з Варшавы ездзіла рэгулярна, два разы ў год. Раней тэлефанавала яму, казалася, колькі маю праектаў, каб падрыхтаваў для прыкладу шэсць камянёў (асобны на кожную працу). Калі прыязджала, ён усё кідаў і працаваў тыдзень ці два толькі са мною, каб мы паспелі ўсё зрабіць. Вывізаў мяне гадзіны, а я слухалася і строга іх трымалася. Яму было цікава працаваць са мною, бо я інакш рысавала, чым людзі з беларускай акадэміі. Мы таксама любілі гаварыць, хоць між намі была розніца ў сорок гадоў. Я яму расказвала пра сям'ю, бабцю, ён мне — пра рыбалку. І пазнаёміў мяне са сваёй сям'ёй, вазіў да дачкі, сына, як

сам казаў, на катлета. Дарэчы, ён вучыўся свайму майстэрству на польскай даваеннай графіцы, ад мастакоў яўрэйскага паходжання, якія ў час вайны ўцяклі ў Савецкі Саюз. А я ад яго гэтыя веды прывезла зноў у Польшчу, але дзялюся імі і з беларускімі студэнтамі, якіх маем у нашай акадэміі. Ну і гадамі вазіла адтуль гатовыя працы, яшчэ свежыя. Калі цягнік Мінск-Варшава пад'язджаў да мяжы, мытнікі пыталі: «Што ў вас так фарбай смярдзіць?» Я згодна з пародай Дзмітрыя Васільевіча казалася, што вязу плакаты, бо яны чамусьці лічыліся менш вартасным мастацтвам і не было забароны на іх вываз. І ўсё ўдалося перавезці праз мяжу.

Я вельмі цешуся, што аднойчы ўзяла з сабой у Мінск маіх знаёмых кіношнікаў з Кракава Вальдка Янду і Дарка Павэльца. Яны запісалі доўгую маю размову з Малатковым і крыху нашай супольнай працы, атмасферу Камбіната. І ўрэшце, ужо пасля смерці Дзмітрыя Васільевіча паўстаў фільм — своеасаблівы помнік чалавеку, які мяне многаму навучыў і якога я вельмі любіла. Цікава, што нягледзячы на тое, што Малаткоў працаваў з самымі выдатнымі графікамі ў Беларусі

У майстэрні
Дзмітрыя Малаткова.

і праз яго рукі прайшло некалькі пакаленняў мастакоў, у Мінску ніхто такога фільма не зняў.

— **Калі ў Цябе паявіліся выставы, узнагароды, сталі Цябе ў Варшаве называць унучкай Шагала. Наколькі на гэтую мянушку паўплываў Твой мінскі перыяд?**

— З гэтым было так. Я арганізавала сваю першую персанальную выставу ў родным Бельску, пасля заканчэння акадэміі. Грукалася ў розныя дзверы, шукала падтрымкі. Прафесар Стрэнк палічыў, што трэба мець нейкі моцны аргумент, сёння пэўна сказала б рэкламны слоган. Дадам толькі, што ён паходзіў з Луцка на Валыні, разумеў усход, ведаў, што такое нацыянальныя меншасці і мы з ім вельмі добра дагаворваліся. І то ён, палічыўшы, што мне вельмі важная мая малая айчына, родныя людзі і краявіды, першы назваў мяне ўнучкай Шагала. Мне тады гэта вельмі спадабалася, бо я сапраўды любіла і люблю яго творчасць. Потым,

калі сталі гэта машынальна паўтараць, пачало мне гэта муляць. Прафесару ішло пра пэўны клімат маіх работ, які ў нечым нагадваў Шагала, а з цягам часу выходзіла так, як быццам я капіявала маэстра з Віцебска. Дарэчы, калі ў мяне была персанальная выстава ў Віцебску, у той самы час прыехала туды сапраўдная ўнучка Шагала, якая збірала спадчыну свайго дзеда. Я баялася, каб мяне так пры ёй не назвалі, бо ў Польшчы гэта быў пік «унучкі Шагала». А там былі польскія медыя. Памятаю, што Валодзя Пац сустрэў мяне ў аэрапорце з букетам руж. Ну, думаю, зараз будуць дзве ўнучкі Шагала, але неяк абышлося.

— **У варшаўскай акадэміі зноў сышліся Твае дарогі з Лёнікам Тарасэвічам.**

— Лёнік Тарасэвіч ад тых нашых сустрэч, калі я рыхтавалася паступаць у акадэмію, назаўсёды будзе ў маім сэрцы. І ён дзесьці заўсёды быў побач. Я бачыла і вельмі цаніла тое, як ён працаваў, як

У Галерэі Крынкі з вучнямі
Пачатковай школа № 4
у Белаастоку з настаўніцай
Алінай Ваўранюк
і праф. Лявонам Тарасэвічам,
2014 г.

Праца Малгажаты
Дмітрук у Галерэі
Крынкі.

паслядоўна імкнуўся да мэты, як удаस्क-
нальваў сваё мастацтва. Калі я пераехала
ў Варшаву, ён там выкладаў выяўленчае
мастацтва як госць (*visiting professor*). По-
тым стаў штатным працаўніком і прафе-
сарам акадэміі. Мы гадамі працавалі ў ад-
ной школе, але на розных аддзяленнях.

Кожны займаўся сваім. Калі я атрымала
з рук рэктара дыплом, які пацвярджаў
мой дактарат (па-польску — *habilitacja*),
дарэчы разам са мною атрымліваў пра-
фесуру выдатны тэатрал Лешак Мон-
дзік, які быў таксама рэцэнзентам майго
дактарата, чым я вельмі ганаруся, на

ўрачыстасці падышоў да мяне Лёнік і кажа: «Прыедзь у Крынкі». Ён тады інтэнсіўна займаўся Фондам «Віла Сакратас». Я прыехала з дзіцем на руках, толькі што перастала карміць грудзьмі, а ён прапанаваў мне выставу ў Галерэі «Крынкі». Мяне тады захапіў *site-specific*. І я паставіла ўпісання ў нутро колішняй яткі — яўрэйскай мясной крамы. Памятаю, была суворая зіма, снегу па пояс, мароз трашчаў, Павел Грэсь паліў печкі, каб я не замёрзла і магла размаляваць сцены, падлогу і столь галерэі. Я стварала там такую ўтульную кватэру з печкай, тэлевізарам, канапай, папараццю і бібліятэкай. У час маёй працы Лёніка не было. Прыехаў на адкрыццё ў кажуху да зямлі і валёнках: «Ну, пакажы, што ты зрабіла». Хадзіў, прыглядаўся і пачаў усміхацца.

— **Памятаю, што яму таксама спадабалася тое, што зрабілі вучні Аліны³ на фінісажы выставы.**

— Мне таксама. Гэта была акцыя! Я была ў захапленні, як дзеткі ўзялі ў рукі фламастары і пачалі пераўтвараць мае

Беластоцкія дзеці, якія вывучалі беларускую мову, ды іх бацькі размаляўваюць колерамі чорна-белую выставу Малгажаты Дмітрук.

³ Вучні Аліны Ваўранюк з Пачатковай школы № 4 у Беластоку, якія вывучалі беларускую мову.

Праца над выставай
«Залешаны».
Галерэя Арсенал, Познань
2018 г.

чорна-белыя рыскункі ў каляровыя. То быў суперурок як абуджаць крэатыўнасць у маладых людзей. А вяртаючыся да Лёніка, то ён ад гэтай выставы пачаў мяне ўспрымаць як партнёрку.

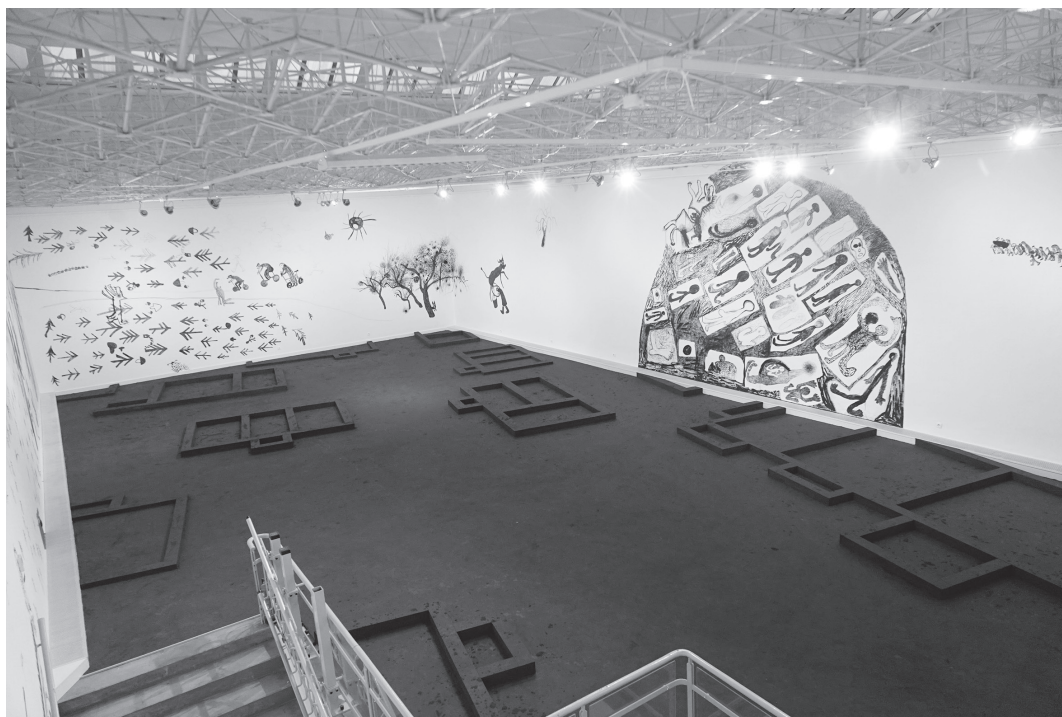
— **І тады вы разам стварылі выдатную, балючую выставу «Залешаны».**

— Гарадская галерэя «Арсенал» у Познані запрасіла нас — мастакоў з беларускімі каранямі — каб мы паказалі нешта нашае. Цяжка было нам спаткацца, знайсці тэрмін, бо абое былі занятыя. Урэшце ўдалося. Падзяліліся абавязкамі так, што Лёнік зоймецца падлогай, а я сценамі. Яго былі тыя фундаменты спаленых хат і попел пад нагамі, а мае дэталі на сценах: дрэвы, кусты, жывёлы, параскіданыя прадметы штодзённага карыстання ці нават штучныя зубы. Трэцяй часткай выставы быў фільм «Герой» Агнешкі Арнольд пра Бурага, які паказвалі ўвесь час у суседнім пакоі. Лёнік мне потым сказаў: «Добрую выставу зрабілі».

— **Святая праўда. Я, аднак, заўсёды ў такіх выпадках думаю, дзе мяжа**

паміж мастацтвам і публіцыстыкай. Ці мастакі не баяцца, што калі стараюцца данесці нейкую інфармацыю, нейкую сваю праўду, губляецца мастацтва?

— Мяне, так як кожнага чалавека, хваляюць розныя справы, у тым і агульналюдскія. Я ўжо казалася, што са студэнтамі многа гаворым пра глабальнае пацяпленне. Мне здаецца, што ніхто не можа абыхава ставіцца да вайны ці да таго, што адбываецца ў Беларусі. Мяне моцна хвалюе міграцыйны крызіс на беларуска-польскай мяжы ад першага яго акорду ва Уснары ў 2021 годзе. Адчувала патрэбу выказацца на гэтую тэму і два гады рабіла працу «Пераход». Моцна перажывала ўсе інфармацыі, якія даходзілі з Падляшша. Медыя падагравалі атмасферу. Сшывала кускамі тканіны, вышывала і парола, малявала і замалёўвала. Са мною так ёсць, што спачатку з'яўляецца думка, ідэя, потым я яе ажыццяўляю, не думаючы пра тое, дзе і калі змагу працу паказаць. «Пераход» з выставачнага пункту гледжання непрактычны, бо гэта вузкая паласа палатна, шырынёю ў трыццаць

«Залешаны»,
Галерэя Арсенал,
Познань 2018 г.

сантыметраў і даўжынёю ў дваццаць метраў.

— **Калі хто захоча, знойдзе месца і спосаб як гэтую працу паказаць. Асяродак «Пагранічча» ў Сейнах справіўся з гэтым без праблем⁴.**

— Я вельмі цешуся, бо для мяне гэта дарагое месца. Я сюды прыязджаю як да сябе дадому. Для мяне гэта важна. Я ўжо не шукаю новых сяброў, але цаню старых, з якімі можам доўга не бачыцца, але пры сустрэчы добра нам гаворыцца, добра маўчыцца. І ў «Паграніччы», адчуваю, маю такіх сяброў.

— **Прэм'ера была ў галерэі «Часу правоў жанчын» у Познані ў 2023 годзе, а па дарозе Ты паказвала яе нам — разаслаўшы на траве ў нашым садку ў Грэдалях. Не скрываю, што там яна**

мне найбольш спадабалася. Тым не менш яе можна разглядаць гадзінамі і заўсёды знойдзеш новыя дэталі і сэнсы.

— Я не люблю даслоўнасці ні ў жыцці, ні ў мастацтве. Мой «Пераход» можна разглядаць і як пераход дзяржаўнай мяжы, бо там ёсць і памежнікі, і людзі ў лесе, можна ўбачыць пераход з лесу на поле, з поля ў вёску, з вёскі ў горад. Мяняюцца поры года, мяняюцца стадыі жыцця чалавека ад калыскі па глыбокую старасць. Але што я буду расказваць пра працу. Аўтар ужо сваё зрабіў. Інтэрпрэтацыя — прывілея глядача. Калі праца дазваляе розныя інтэрпрэтацыі, выклікае эмоцыі, тады можам казаць, што гэта мастацтва, а не публіцыстыка.

— Ты ўжо сказала, што для Цябе важная сувязь з Падляшшам, з малой айчынай. Артур Танікоўскі ў каталогу выставы *Yong Blood* у 2008 годзе пісаў пра цябе: «Пазбягае таннага, некрытычнага захаплення свойскасцю, тутэйшасцю Падляшша... дзіцяча-народная прастата рысункаў можа

⁴ Размаўляем дзень пасля вернісажу, які адбыўся 2 мая ў сядзібе Асяродка «Пагранічча» (ешыве — былой яўрэйскай школе) у Сейнах.

Артымовіч. Яе жыццё было поўнаасцю падпарадкаванае паэзіі. Мы з братам з ёю неяк сышліся, калі былі ў ліцэі. Жылі па-суседску і бывалі ў яе дома. Надзя была вельмі скупая на словы, але з ёю цікава было нават маўчаць. Іншым творцам з шырокім кругаглядам быў Сакрат Яновіч. Калі я пачала рысаваць першыя літаграфіі, інспіравалася ім, бо ён апісваў Беластоцкі край. Памятаю як моцна засела ўва мне яго фраза: праблемы беларусаў развяжуць могілкі! Асабіста пазнаёмілася я з ім даволі позна, калі ўжо працавала ў акадэміі. Запрасілі нас на нейкую канферэнцыю ў Вілу Дэцыя (*Willa Decjusza*) у Кракаве. Ён быў ужо прызнаным майстрам слова, а я толькі пачынаючай мастачкай, дык я да яго ставілася з пашанай, а перад канферэнцыяй прачытала ўсе яго даступныя кніжкі. Памятаю, разам вярталіся цягніком і ён на пероне купіў «Выбарчую газету», а мне даў дадатак да яе «*Wysokie Obsasy*», бо «гэта для жанчын». Ого, думаю, то ты такі стары дзед! Але потым разгаварыліся і ўся дыстанцыя між намі прапала. А на развітанне Сакрат Яновіч

голосна пажартаваў: «О, Варшава, прадмесце Падляшша!»

— **Тое, што Сакрат Яновіч быў для Цябе важны, было відаць на летніку вучняў з Пачатковай школы № 4 у Беластоку ў Лапічах пад Крынкамі. Быў 2023 год, дзесяць гадоў пасля смерці пісьменніка, пра якога Ігнацы Карповіч сказаў, што ён застаўся ў мінулай, папяровай эпосе і няма яго ў сённяшняй лічбавай. Я быў вельмі здзіўлены тым, як моладзь, якая больш часу праводзіць у віртуальным чым рэальным свеце, уважліва ставіцца да слова Сакрата Яновіча і якія працы пад Тваім вокам робіць!**

— Многае залежыць ад таго, як з маладымі людзьмі працуеш, як з імі гаворыш і як іх слухаеш. Для мяне слова заўсёды было важнае. Калісьці запісвала ў сшытках многа цытат з кніжак, напрыклад з Веслава Мысліўскага, у якога кожная фраза змястоўная. Калі мае дзеці былі малымі, запісвала іх арыгінальныя словазлучэнні. Потым тыя словы былі інспірацыяй

Małpi Gaj

Małpi Gaj

у працы або ставалі загалоўкамі некаторых праектаў. Нават у апошніх працы «Пераход» выкарыстала тое, што малодшая дачка Тоня, калі сачыла за тым, што я раблю, сказала: *Śmierć je życie* (смерць з'ядае жыццё). Мне гэта падалося вельмі трапным апісаннем людскай трагедыі, якая неадлучная з міграцыяй апошніх гадоў.

— **Хачу Табе задаць далікатнае пытанне. Калі палічыш, што яно занадта асабістае, не мусіш адказваць.**

— Давай.

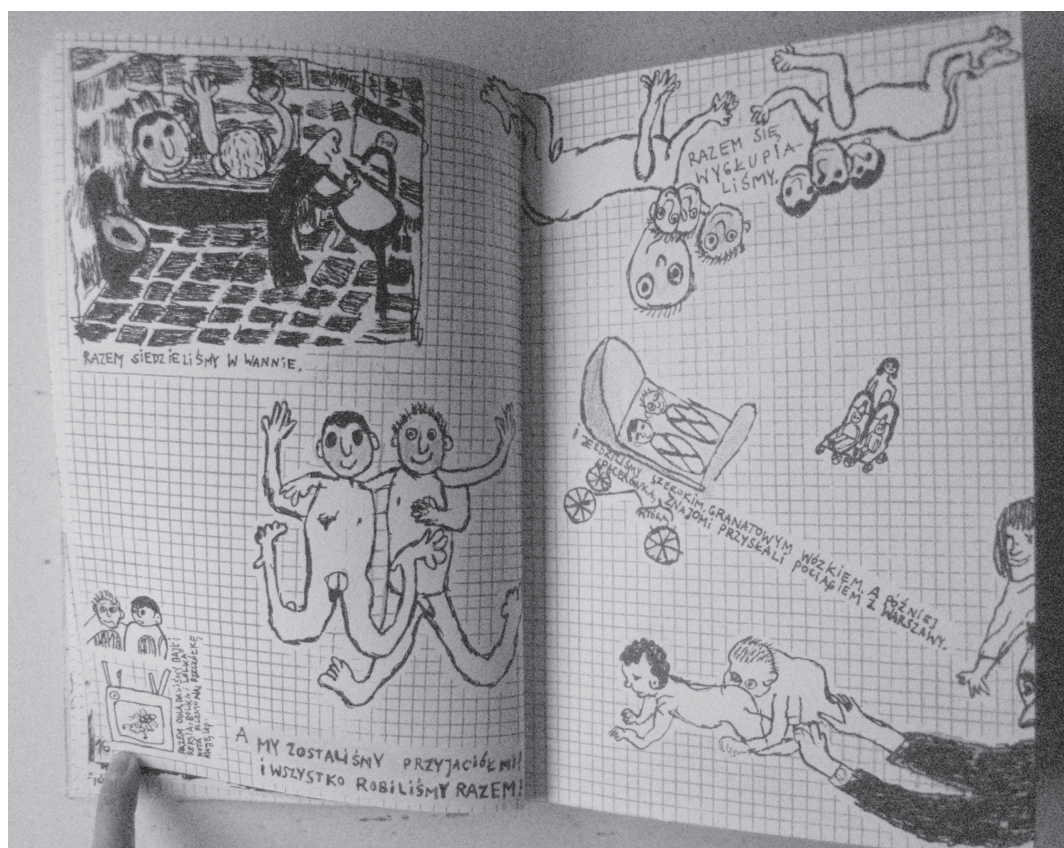
— **Ты стварыла многа сямейных цыклаў графік. Ці гэта такая форма тэрапіі, разліку з цяжкім дзяцінствам?**

— Не. Я лічу, што ў мяне было вельмі шчаслівае дзяцінства. Праўда, яно трагічна абарвалася раптоўнай смерцю бацькі, калі я была ў пятым класе. Зарана, але смерць блізкага чалавека заўсёды прыходзіць зарана. Я аднак цяпер гляджу на гэта так: колькі ён радасці і шчасця

даў мне і ўсім маім блізкім. Многа мне паказаў, многаму навучыў. Ён быў кампанейскім чалавекам, любіў сямейныя святы, спяваў, запісваў на магнітафон блізкіх. Дзякуючы яму магу сёння пачуць галасы бабулі, цётка. Калі заглыбляцца ў нейкі псіхааналіз, то я ў сваіх асабістых працах хачу падзяліцца тым дзіцячым шчасцем. Праўда, ёсць у мяне цыкл графік «Сіні», у якім я расказваю пра аперацыю пазваночніка, якую перажыла ў дзяцінстве. Ёсць там боль, выздараўліванне, самота ў санаторыі, але гэта не значыць, што я гляджу на сваё дзяцінства як на нейкае гора. Наадварот, падкрэсліваю, мела многа шчасця і менавіта ім дзялюся ў сваіх працах. Хіба найбольш поўна ў *Małpim Gaju*.

— **Вельмі цёплая, настальгічная гісторыя, але і гумару там шмат, аўтаіронія.**

— Для мяне гумар, жарт вельмі важныя. Нядаўна я была ў Празе і з зайдзрасцю глядзела працы Давіда Чэрнага, які абсмейвае чэхаў і іх гісторыю. Напрыклад святы Вацлаў сядзіць на мёртвым кані, які

Małpi Gaj

Małpi Gaj

вісіць дагары нагамі. Або два мужчыны, якія пісяюць на контуры Чэшскай Рэспублікі. Уяўляеш, які вэрхал падняўся б у Польшчы, калі б у нас нешта такое з’явілася!

— **Ну, палякі ж пакрыўдзіліся на Давіда Чэрнага за яго работу ў Бруселі, на якой паказаў Польшчу як бульбяное поле з ксяндзам.**

— А суды над Даротай Нязнальскай за яе раскрыжаванне ці Монікай Дражынскай за яе вышыванкі ў цягніках! Таму я зайзд-рошчу чэхам таго, што ўмеюць смяяцца з сябе. Таму хачу, каб у маіх працах былі таксама гумар і аўтаіронія.

— **Як Ты, як пані прафесар, уяўляеш сабе ідэальную школу?**

— Скажу за маімі дачкамі: школа Хары Потэра (*смех*). А сур’ёзна то магу аднесціся толькі да акадэміі. Калі я штудзіравала ў Мінску, мне вельмі не падабалася, што ўсе мы рысуюем аднолькава. Не хапала абмену думкамі. Тое атрымала я ў Варшаве і хачу перадаваць маім студэнтам. Рыхтуюся да заняткаў, стараюся, каб не былі нуднымі, падкідваю студэнтам інспірацыі, запрашаю ў майстэрню гасцей, ходзім разам на выставы. Хачу ім таксама паказаць першыя крокі ў дарослае, самастойнае жыццё, напрыклад як сарганізаваць выставу. Мне гэтага ніхто не сказаў, усе бар’еры прыйшлося пераадольваць самой. Таму стараюся ўводзіць іх у свет мастацкіх галерэй. Шукаю конкурсы, у якіх могуць прымаць удзел. Заахвочваю, а не знеахвочваю. Ці гэта ідэальная школа? Пэўне ж не, але студэнты пакуль яшчэ да мяне запісваюцца.

Размаўляў Мікола ВАЎРАНЮК

Знаёмства з НОВЫМІ літарамі

Нагадаю Вам сябры і сяброўкі метадычны ток пры знаёмстве з новай літарай.

1. Уступ.

Спачатку разглядаем карціну з ілюстрацыяй, на якой прадметы ці асобы, у назве якіх (як гук) выступае наша літара. Размаўляем на тэму ілюстрацыі. Дзякуючы гэтаму пашыраем слоўнік вучняў.

2. Паказ ілюстрацыі асноўнага слова.

Паказваем вучням асноўнае слова да нашай літары.

3. Аналіз і сінтэз асноўнага слова.

Уводнае слова дзелім на склады (з плясканнем) і на гукі (можна лічыць на пальцах). Складаем мадэль слова з гукаў, карыстаючыся кардоннымі цаглінкамі (чырвоныя — галосныя гукі, сінія — зычныя). Яшчэ раз называем гукі, паказваючы чарговыя цаглінкі. Калі ўжо дзеці ведаюць некаторыя літары, могуць звернуць або знізу цаглінак запісаць літары, што пад імі (апрача гэтай, з якой знаёмяцца).

4. Аналіз на слых.

Вучні слухаюць слоў і называюць, дзе чуюць гук (на пачатку, у сярэдзіне, на канцы слова), які адпавядае літары, з якой знаёмяцца на ўроку. Затым даюць прыклады сваіх слоў. Складаем мадэлі гэтых слоў.

5. Знаёмства з літарай.

Паказваем вучням вобраз друкаваных літар (вялікай і малой). Звяртаем увагу на розніцы між імі.

6. Шуканне ў тэксце новай літары.

Вучні шукаюць у тэстах з «Лемантара» (калі ўжо ведаюць больш літар) новую літару.

Аліна ВАЎРАНЫЮК

7. Паказ пісанай літары.

Паказваем вучням пісання літары вялікую і малую. Зноў звяртаем увагу на розніцы між імі. Называем элементы літар (палачка, кульбачка, пятля, хваля і г.д.) і распавядаем між якімі лініямі (тоўстыя, тонкія) іх пішам. Вучні «пішуць» літары ў паветры, на партах, на вялікай паперы, па рассыпанай муцэ ці кашы і г.д.

8. Пісанне па слядах.

Вучні «пішуць» пальцам па слядах на вялікай паперы, на дошцы, «зачыненым» даўгапісам у «Сшытках практыкаванняў».

9. Самастойнае пісанне літары.

Вучні самастойна пішуць, пачынаючы з вялікіх фарматаў без лініі, затым пераходзім да меншых і на канец да стандартнай велічыні і ў лініях.

10. Пісанне літары ў спалучэнні з іншымі літарамі.

Пачынаем са складоў, затым пераходзім да запісу слоў. Звяртаем увагу на адпаведныя спалучэнні літар.

11. Запіс сказаў.

Складаем і запісваем сказы з новай літарай.

А яшчэ хачу з Вамі, настаўніцамі і настаўнікамі, падзяліцца выбранымі практыкаваннямі з кнігі Аляксея Солахава «Займальна ад А да Я. Дапаможнік для настаўнікаў пачатковых класаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі, з 12-гадовым тэрмінам навучання».

Я выбрала практыкаванні з думкай пра другакласнікаў, якія пазнаюць літары (кірыліцу). Некаторыя з іх я крыху памяняла, выбрала словы зразумелыя нашым вучням. Думаю, гэтыя матэрыялы дапамогуць настаўнікам пачатковых класаў узбагаціць слоўнікавы запас вучняў, развіць іх кемлівасць, уяўленне, памяць. Дапамогуць таксама зрабіць навучанне беларускай мове цікавым і радасным.

A, a

1. Настаўніца/настаўнік пытае дзяцей:

Што спяваюць людзі,
калі калышуць малое дзіця? (А-а-а...)

Што просіць сказаць лекар,
калі аглядае горла? (А-а-а...)

2. Назавіце словы, якія пачынаюцца складам **а**—.

авечка, агарод, акуляры, акно, аловак...

3. Дзеці становяцца ўкруг. Калі настаўніца/настаўнік называе
слова з гукам «а» вучні пляскаюць у далоні,
а калі без «а» вучні прысядаюць.

Словы: школа, суп, настаўніца, дошка, сон, абед, пэндзаль, кот, вуліца, стол,
парта, фарбы, іду, гавару, ем, пішу.

4. Складзіце словы па схеме: —а—а

(напрыклад: мама, тата, хата, рама, тама, дама, рата, кава...)

5. Настаўніца/настаўнік называе тры відавыя паняцці, а дзеці называюць іх
адным словам.

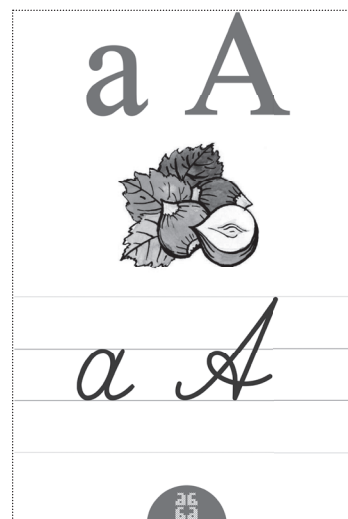
морква, памідор, бурак — агародніна
чаравікі, тапкі, сандалі — абутак
укенка, спадніца, кашуля — адзенне

6. У хуткім тэмпе настаўніца/настаўнік пералічвае 6 слоў, адно з якіх адно-
сіцца да іншай сэнсавай групы. Дзеці павінны назваць слова, якое «заблудзілася».

сшытак, кніжка, пенал, **сабака**, аловак, фарбы
яблык, груша, **бурак**, сліва, банан, вішня
сабака, кошка, карова, **верабей**, лісіца, зубраня

7. Настаўніца/настаўнік называе дзеяслоў і па чарзе кідае вучням мяч.
Тыя павінны вярнуць мяч, назваўшы прадмет ці асобу,
якія могуць выконваць гэта дзеянне.

абедае — хлопец, вучаніца, мама, тата...
аглядае — доктар, майстар, бабуля, настаўнік...
адпачывае — матуля, дзяўчынка, конь, чалавек...
адчыняюцца — вокны, вароты, дзверы, крамы...

У, у

1. Настаўніца/настаўнік пытае дзяцей:

Як вые сабака? (У-у-у...)
Як гудзе паравоз? (У-у-у...)

2. Якія гукі трэба дадаць да складу **су-**, каб атрымаліся розныя словы?

суп, сук, сум

3. Падыміце руку, калі ў словах пачуецца гук «у».

вуліца, вожык, рака, рука, зубы, быліна, цыбуля, бусел

4. Назавіце словы з гукам «у»

ў пачатку слова (увага, урок, утульны, усмешка...),
у сярэдзіне (ружа, бурак, вучань, вуліца...),
на канцы слова (іду, бяру, зверху, школу...).

5. Знайдзіце рыфмы да слова «дуб».

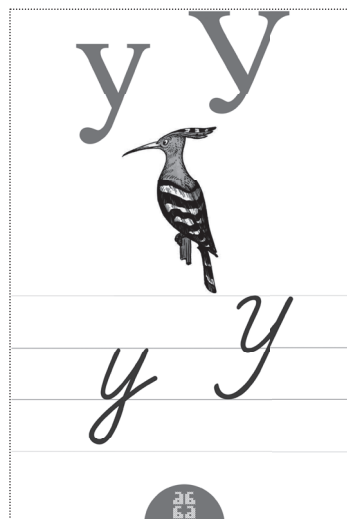
зуб, суп, чуб, клуб

6. Знайдзіце «лішняя» слова.

бусел, цецярук, журавель, **уюн**, страус, кулік

7. Каго ці што?

упрыгожваюць... школу, клас, пакой, дом, твар, кашулю
умацоўваюць... сяброўства, здароўе, дысцыпліну
удакладняюць... план, час, заданне, маршрут

O, o

1. Якім воклікам выражаецца здзіўленне? (Ой!)

2. Назавіце словы, у якіх гук «о»

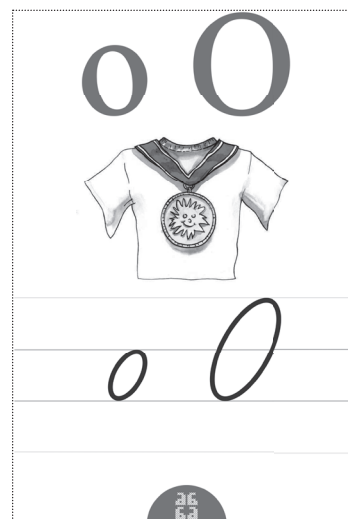
ў пачатку слова (опера, орган, ордэн),
у сярэдзіне (кот, кола, боты, соль),
і на канцы (малако, кіно, паліто, гняздо, шкло).

3. Складзіце словы па мадэлях:

_ о _ (воз, дом, год, рот...)
_ о _ ы (вокны, колы, козы, косы...)
_ а _ о _ (батон, загон, закон, бачок...)

4. Адзін — многа.

каза — козы,
нага — (ногі),
капа — (копы),
раса — (росы)

l, i

1. Назавіце словы, у якіх літара «і» была б на першым, другім, трэцім, і г.д. месцы.

імя
ліпа
кліп
памідор
імяніны
піраміда

2. У назвах якіх дрэў ёсць гук «і»?

асіна, рабіна, ліпа

3. Назавіце словы, якія б заканчваліся на жаночае імя Іна.

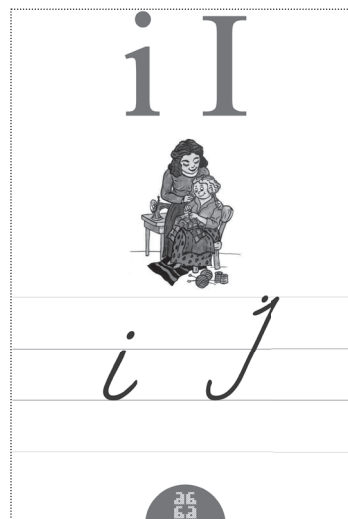
міна, гліна, маліна, каліна, цагліна, карціна, галіна, кабіна

4. Змяніце словы так, каб яны абазначалі не адзін, а многа прадметаў.
Які гук дапаможа ў гэтым?

вішня — вішні, парог — (парогі), бераг — (берагі), яблык — (яблыкі),
бурак — (буракі), сшытак — (сшыткі), вучань — (вучні), мак — (макі)

5. Закончыце сказы:

Плавец плыве, а пешаход... (ідзе).
Спявак спявае, а гітарыст... (іграе).
Сабака гаўкае, а конь... (іржэ).

Э, э

1. Як мы выказваем шкадаванне, папрок? (Эх!)

2. Устаньце, калі пачуеце гук «э» ў словах.

рэха, мэта, сасна, дрэва, рака, рэкі, чырвоны,
шэсць, шосты, экран, сэнс,
драўніна, шаснаццаць, экзамен, лёс, арэх,
аэрапорт, мэта

3. Паслухайце апавяданне
і запамятайце словы з гукам «э».

Экскаватаршчыкі

Прыбгае ўчора да мяне Эдзік з пятага паверха.

— Кідай свае этыкеткі! — крычыць. — У нас на двары сапраўдны эскалатар працуе! — Экскаватар, відаць; эскалатары толькі ў метро бываюць. Выбеглі мы на двор, а там і сапраўды стаіць экскаватар. Матор працуе, а экскаватаршчык некуды пайшоў. Залезлі мы цішком у кабінку. А Эдзік узяў і нечакана нейкую ручку крануў. Экскаватар раптам як ірванецца, як паедзе! А наперадзе — электрычны слуп. Экскаватар у гэты слуп — р-р-раз! Слуп на бок — два!!! І ўсе правады абарваліся. Ва ўсім нашым доме адразу электрычнасць знікла і перасталі працаваць электраправы, халадзільнікі, пыласосы, тэлевізары і ўсё, што жывіцца электрычнасцю. Тут экскаватаршчык прыбег, раскрычаўся і з кабіны нас выгнаў. А вечарам прыйшоў тата і... Ну, пра гэта мне зусім нецікава ўспамінаць.

Г. Юдзін

4. Ад кожнага гука ўтвары слова:

э — (эпізод, электрык, экзамен...)

к — (кіно, кішэнь, кароткі...)

р — (рука, рэчка, румяны...)

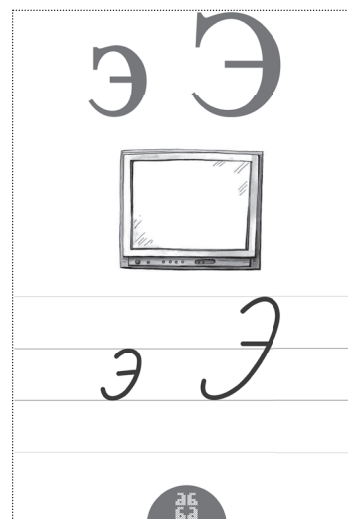
а — (аса, арэх, алея...)

н — (назва, ноч, ноты...)

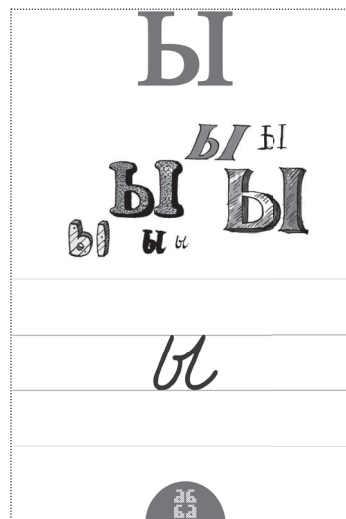
5. Як называецца праверка ведаў, калі вучні заканчваюць школу? (экзамен)

Як называюць каманду карабля або самалёта? (экіпаж)

Каго называюць эрудытам? (Таго, хто мае глыбокія і ўсебаковыя веды.)

Ы, ы

1. Падбярыце словы, каб у іх гук «ы» быў на другім месцы.

рыба
пыл
вырай
рысуй
дыня
шына

2. Калі настаўнік/настаўніца называе слова з гукам «ы», вучні вымаўляюць гэты гук і ківаюць у знак згоды галавой, без «ы» — дзеці круцяць галавамі.

машына, суніцы, рысь, ліпа, бык, піка, пыл, півоня, Ніна, курыца, куніца, шышка, кашы, Мішка, мышка, шырыня, сіль, сыр

3. Якія вы ведаеце расліны з гукам «ы» ў назве? (суніцы, чарніцы, маліны, ажыны, шыршына...)

У назвах якіх колераў ёсць гук «ы»? (белы, чорны, зялёны, чырвоны, жоўты, аранжавы, шэры, карычневы, фіялетава, ружовы...)

4. Дадайце склад, каб скласці новыя словы.

— ры (бары, бяры, мары, творы...)
— ты (боты, хаты, браты, каты, краты, лісты...)

5. Змяніце словы так, каб яны абазначалі не адзін, а многа прадметаў.

сад — сады, школа — (школы), дрэва — (дрэвы), парта — (парты),
месяц — (месяцы), стол — (столы)

6. Складзіце словы па мадэлях.

_ ы _ (мыш, рыс, сыр, мыў...)
_ ы _ ы (мышы, шыны, лыжы...)
_ _ _ ы _ (вожык, ножык, шарык...)

Н, н

1. Дзеці дзеляцца на пары. Кожная пара павінна паказаць літары «н». Якая пара зробіць хутчэй і лепш, тая і перамагае. Вучні могуць стаяць на невялікай адлегласці тварам адзін да аднаго і пакласці рукі, сагнутыя ў локцевых суставах, адна на другую.

2. Знайдзі «лішняе» слова.

кіно, нітка, сена, **рука**, нос, неба, новае, начлег

3. Замяніце адзін гук у словах.

нарты — (парты), нары — (пары), нара — (пара), ніша — (ціша),
нота — (рота), ношка — (кошка), нуда — (дуда), нумар — (гумар)

4. Пабудуйце сходкі, якія пачынаюцца гукам «н».

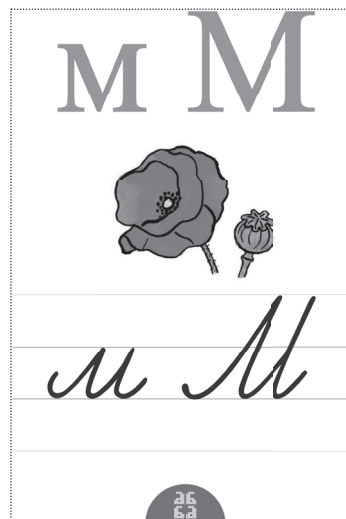
нож
нага
народ
навука
наватар
напрамак
небяспека

5. Якое слова атрымаецца, калі да складу **но-** дадаць адзін зычны гук?

нож, ноч, нос

М, м

1. Дзеці, падзяліўшыся на пары, павінны здагадацца, як паказаць літару «м». Пры гэтым могуць стаяць бокам на адлегласці кроку адзін ад другога і ўзяцца за рукі.

2. У слове «мара» замяніце першы гук.
Мара — зара, кара, нара, пара, фара...

У слове «маліна» замяніце першы гук.
Маліна — Галіна, даліна, каліна, Паліна...

3. Пабудуйце сходкі са слоў, якія пачынаюцца з гук «м».

мох
мара
малпа
маліна
маланка

4. Як кот просіць есці? (Мяў-мяў...)
Як кот лашчыцца? (Мур-мур-мур...)

5. Вучні з каманды «Ала» разводзяць рукі ў бакі, калі пачуюць слова з цвёрдым гукам «м», а з каманды «Аля» — калі з мяккім «м'».

мяцеліца, матылёк, мята, мёд, мазь, медзь, маліна, мука, медаль,
маяк, мох, мір, мыш, мяч, мех, мароз, камель, мошка, рама, хамяк

6. Дадайце склад, каб скласці новыя словы.

ма- (мазоль, маліны, малюнак, мана, малюю...)
мі- (міна, мінус, мінута, міленькі...)
му- (музей, музыка, мука, мурава, муха, мурашка...)

7. Адна група імітуе гукі ката (мяў-мяў-мяў), другая — каровы (му-му-му), трэцяя — казы (мэ-мэ-мэ). Падыходзячы па чарзе да іх, настаўніца пытаецца: «Хто-хто ў хатцы жыве?» У адказ дзеці імітуюць гукі жывёл. Потым яна просіць: «Коцікі, памыйце свае вочкі і пакружыцеся. Кароўкі, пакруціце галоўкамі і тры разы прысядзьце. Козачкі, тры разы нагніцеся і паскачыце».

8. Закончыце сказы.

Мядзведзь ласаваўся... (мёдам, малінамі).
Карова дае... (малако).

Т, т

1. Настаўніца лічыць да трох.
За гэты час вучні павінны паказаць літару «т».

2. Пабудуйце сходкі са слоў,
якія пачынаюцца з гук «т».

ток
торф
трава
турыст
трамвай
трамплін

3. Як стукае дзяцел па сасне? (Тук-тук, тук...).
4. Калі вучні пачуюць слова з гукам «т», разводзяць рукі ў бакі,
без «т» — падымаюць рукі ўверх.

торф, сон, труба, падлога, плот, дом, турнік, токар, двор, цень, тварог,
думка, трава, боль, куб, кут, печка, твар

5. Назавіце прадметы, што знаходзяцца ў класе, у назвах якіх ёсць гук «т».
(стол, парта, кветкі, карта, букет...)

Што можна купіць у краме, каб у назвах тавару быў гук «т»?
(тварог, торт, труба, туш, сшытак, куртка, тарка, табурэтка, кот, таблеткі...)

6. Знайдзіце рыфмы да слоў.

білет — (балет, букет, свет, планет...)
вата — (салата, тата, плата, хата...)

Калі Вам спадабаліся гэтыя матэрыялы, абяцаю,
што ў чарговым «Беларускім настаўніку» будуць «падказкі»
да чарговых літар.

Віцця або расказ пра тое, як паважаны паэт Віктар Швед быў дзіцем і жыў у вёсцы Мора

Мікола ВАЎРАНЮК

Падстава добрага спектакля — сцэнарый. Яанна Троц напісала выдатны, на аснове вершаў і аўтабіяграфіі Віктара Шведа. Без пафасу і паклонаў, да якіх мог бы схіляць юбілей — стагоддзе з дня нараджэння паэта, які ўжо пры жыцці стаў на Беласточчыне народным. Аўтарка, на шчасце, не пайшла ў агіяграфію, а паказвае нам жывога чалавека і яго першыя жыццёвыя крокі ў падляшскай вёсцы Мора і суседнім мястэчку Орлі. Нястача ў сям’і і праца з самых малых гадоў чаргуюцца з дзіцячымі гарэзлівымі гульнямі, пазнаваннем свету, прагай да ведаў і замілаваннем да рыфмаванага, з якіх уражлівы хлопчык стварае сабе абарону ад не заўсёды прыязнага вонкавага свету.

Калі ёсць сцэнарый, то ўсё коціцца гладка. Ага, якраз! Паспрабуйце запрасіць на сцэну дзясяткі два вучняў малодшых класаў пачатковай школы і да таго ж яшчэ некалькі дашкольнікаў. Дайце ім у рукі інструменты і многа іншых рэквізітаў. Дакіньце яшчэ лялькі і паспрабуйце авалодаць становішчам!

Не ведаю як Яанне ўдалося за некалькі тыдняў зрабіць з гэтай непаседлівай грамады з Непублічнай праваслаўнай школы ў Бельску сапраўдных акцёраў. Магу толькі сказаць, што ідэя, каб Сяргей Лукашук зайграў дзеда малага Віці была стоадсоткава трапная. Тое, як ён ім чытае верш і перакладае на польскую мову, гэта ж абсалютная праўда жыцця, якую бачым на сцэне. А як дзеці крывяцца, калі чаканыя падарункі аказваюцца кнігамі, да таго ж яшчэ з непрываблівай шэрай вокладкай! Толькі размова, супольнае

чытанне можа зрабіць іх прыхільнікамі пісанага слова. І гэта адбываецца на сцэне, пры чым так пераканаўча, што верым у кожнае слова, у кожны жэст ці грымасу.

Каб аўтарцы сцэнарыя не было залёгка, то яна яшчэ і асабіста паяўляецца на сцэне ў некалькіх ролях. Праўда, прыходзяць ёй з дапамогай трох дваццацігодкаў: Ілля Фіёнік, Антон Ілін, Барташ Васілюк, якія таксама выконваюць па некалькі роляў, а да таго і спяваюць, і рэпуюць. Музыку для спектакля напісаў беларускі Тымэк Паўлік, а дзіцячым аркестрам кіравала Марта Зінкевіч. Рэжысёркай сцэны з лялькамі з'яўляецца Луцыя Гжэшчык-Жукоўская, а самі лялькі, як і сцэнаграфію, праектавала Юлія Геніх. Сцэнарый на беларускую мову пераклала Аліна Ваўранюк. Ідэя і прадукцыя спектакля: Цэнтр беларускай культуры ў Беластоку.

Дзякуючы задуме аўтаркі, ангажаванасці не толькі пералічаных асоб і некалькіх устаноў, атрымаўся суцэльны, кампактны, пераканаўчы і вельмі прыгожы спектакль пра тое, што кожны чалавек заслугоўвае шчаслівага дзяцінства. І кожнае дзіця мае свой голас, які мы, дарослыя, абавязаны слухаць. А Віктар Швед яшчэ раз аказаўся сапраўды народным паэтам, якога тэксты не старэюць.

Аўтар фатаздымкаў
Кшыштоф Карпінскі,
архіў Цэнтра беларускай
культуры ў Беластоку

Успаміны пра Віктара Шведа,

падрыхтаваныя на вечарыну,
якая адбылася 29 сакавіка 2025 г.

Нашае, праўда, аднабаковае ў той час, знаёмства пачалося ў сямідзясятыя гады. Я была вучаніцай Пачатковай школы ў Малінніках і на ўроках беларускай мовы ў другім класе карысталася падручнікам «У школе і дома» аўтарства Лідзіі і Мікалая Гайдукоў. У гэтым падручніку былі вершы Віктара Шведа «Аўтаматы» і «Тата пытаецца ў Колі». У трэцім класе ў падручніку «Каласкі» Алены Іванкевіч і Яўгеніі Іванюк я чытала верш «Сяброўства». Беларускай мове ў старэйшых класах вучыў мяне мой бацька — Сцяпан Бурыла і на ўроках распавядаў пра паэта, што родам з вёскі Мора. Пра асобу Віктара Шведа ўспамінала ў ліцэі ў Бельску-Падляшскім настаўніца беларускай мовы Зінаіда Дэмянюк. Памятаю радкі:

*Беласточчына, зямелька родная,
Жывеш заўсёды ты ў глыбі маіх грудзей.
Мясціны не сустрэў ў жыцці ніводнае,
Якая б мне была хоць крышку даражэй.*

*Вось родны краявід, палоскі вузкія,
Якія дробніцы люд вясковы з году ў год;
Сярод палёў — пасёлкі беларускія,
Дзе ад вякоў жыве мой дарагі народ.*

*Там села, як грыбок, хатка вясковая,
Дзе крокі першыя ў жыцці сваім рабіў,
Дзе ад бацькоў вучыўся роднай мове я,
І я ніколі мовы гэтай не забыў.*

*На Беласточчыне пражыў я маладосць,
А найважнейшае — я нарадзіўся тут.
Найдаражэйшаю таму была і ёсць
Мне Беласточчына, мой родны, мілы кут.*

Аліна ВАЎРАЊЮК

Верш «Беласточчына» я дэкламавала на З’ездзе выпускнікоў нашага ліцэя ў 1980 годзе і змяніла яго радкі на: «... мясціны не сустрэла я ў жыцці ніводнае ..., ... Дзе крокі першыя ў жыцці сваім рабіла я, Дзе ад бацькоў вучылась роднай мове я, І я ніколі мовы гэтай не забыла ..., ... На Беласточчыне пражыла я маладосць, А найважнейшае — я нарадзілась тут».

У 1988 годзе я пачала сваю настаўніцкую працу ў бельскай «тройцы». На ўроках беларускай мовы мае трэцякласнікі працавалі з падручнікам Лідзіі і Мікалая Гайдукоў «Зярняткі». Цяпер я знаёміла дзяцей з паэзіяй нашага Шведа. Чытала ім верш «Аўтаматы»:

— Прыйдзе, — кажа тата, —
Неўзабаве час,
Будуць аўтаматы
Працаваць за нас.

Уздыхнуў з палёгкай
Абібок Ігнат:
— За мяне урокі
Зробіць аўтамат!

А з падручніка «Зараначка» Тамары Русачык верш «Вясёлка»:

Паўнеба праглынула хмара,
Дождж нападзіў зямлі абшары.
Сонца ўзялося за асушку:
Перавязала хмару стужкай,
Значыць, больш дожджыку не трэба,
Яго ўжо мае досыць глеба.
Завуць вясёлкай стужку гэту,
Нас весяліць — яе прыкмета.
На двор Міколка выбег з хаты,
Угледзеў колераў багата.
І раптам захацеў Міколка
Намаляваць сваю вясёлку.
Пакуль у хаце ўсё праверыў,
Знайшоў і фарбы, і паперу,
Вясёлка слаўная ў міжчасе
Супольна з хмарай расплылася.
Ды хто падкажа Колю толкам,
Якія колеры вясёлкі?

У працы я карысталася досведам маёй маці — Ларысы Бурыла, якая ў 1997 годзе выдала незвычайны падручнік для другакласнікаў «Літарынка». У ім быў верш «Канікулы»:

Канікулы, канікулы,
Вясёлая пара.
Прырода нас паклікала
Са школьнага двара.

*Паклікала цудоўная
На палявы прастор.
У лесу глыб чароўную,
Да рэчак і азёр.*

*Каб мы тут ласаваліся
Прыроды ўсім дабром,
Каб стомы пазбываліся
Мы з кожным летнім днём.*

*Каб зноўку вераснёваю
Асенняю парой,
Прыйшлі мы з сілай новаю
У клас любімы свой.*

У маім жыцці пачаўся час новых знаёмстваў і сяброўстваў, між іншым з незабыўнай настаўніцай Марылькай Базылюк і час першых БАСаўскіх рэйдаў «Бацькаўшчына». На адным з іх госцем на вогнішчы быў сам... Віктар Швед! Мы часта спявалі песні на словы ягоных вершаў. Эля Бэзюк напісала музыку і вучыла маіх вучняў песні «На санках Міколка» (верш «Ёлка»):

*На санках Міколка
Ўсцюдзёны мароз
Зялёную ёлку
Дахаты прывёз.*

*У цацкі прыбрана
Прынесла з сабой
Пах лесу духмяны,
Святочны настрой.*

*І хоць мароз колкі,
На шыбінах лёд,
Прыемна так з ёлкай
Сустрэць Новы год.*

Мы, дарослыя, спявалі на вогнішчах «Мне сумна так, мне сумна» («Дазволь цябе кахаць»):

*Мне сумна так, мне сумна, дарагая,
Баюча так, што цяжка слёз стрымаць.
Прашу цябе, прашу я, умаляю:
Дазволь цябе, дазволь цябе кахаць.*

*Далёка вельмі ад цябе, далёка,
Што толькі ў думках я магу паслаць
Сваё прызнанне-просьбу сінявокай:
Дазволь цябе, дазволь цябе кахаць.*

*Мне вечнасцю здаецца час расстання,
На жаль, канца расстання не відаць.
Я шлю сваё сардэчнае жаданне:
Дазволь цябе, дазволь цябе кахаць.*

*І з кожным новым днём расце, мацнее
Неўтаймаваны ў маім сэрцы боль.
Прашу цябе з вялікаю надзеяй:
Кахаць цябе, кахаць цябе дазволь.*

Спявалі гэтую песню і на ладжаным БАСам Купаллі ў Гарадку (я была там Купалінкай!). Там мабыць і пачуў я маладзенькі Юрка Астапчук, а пасля некалькіх гадоў сам пачаў яе спяваць.

Хачу таксама ўзгадаць цікавае прысвячэнне, якое ў сваёй кніжцы «Вясёлка» напісаў нашай сям'і спадар Віктар у час сустрэчы з маімі вучнямі 23 студзеня 1992 года:

«Вельмі паважаным Аліне, Мікалаю і іх дзеткам ад шчырага сэрца прыношу свае вершы, жадаючы ўсяго найлепшага ў жыцці і працы». Так, у нас двое дзяцей. Наш сын Аляксандар нарадзіўся з сакавіку 1992 года, а дачка Ніна ў траўні 1995 года.

І нарэшце прыйшоў верасень 1997 года і я пачала працу ў Пачатковай школе № 4 імя Сібіракоў у Беластоку. Сярод першакласнікаў была малая Наталька Швед. Я адчувала не толькі радасць і цікаўнасць сустрэч з паэтам, але і вялікую адказнасць. Пачаўся новы перыяд нашага знаёмства. Мы сустракаліся на адкрытых уроках, тэатральных пастаноўках, экскурсіях, летніках. Віктар Швед быў **адзіным** з тагачасных дзеячаў, які паслаў сваё дзіцё на ўрокі беларускай мовы. Ён не толькі ў сваіх вершах перажываў за родную мову, але карыстаўся ёю, жыў з беларускім словам, змагаўся за яго.

У сваёй працы я часта карысталася вершамі Шведа на ўроках, у тэатральных пастаноўках, на дэкламатарскіх конкурсах. Але ж ён быў ужо для мяне не толькі паэтам і бацькам маёй вучаніцы, а проста стаў старэйшым сябрам.

Вершы Віктара Шведа былі ў новых (на той час) падручніках для чацвёртага класа «Сябрынка» і «Крынічка» для шостага Тэрэсы Ясіньскай-Сохы, а таксама ў «Вяснянцы» для пяцікласнікаў Тамары Русачык.

Дзякуючы супольнай працы і ангажаванасці бацькоў беларускіх вучняў беластоцкіх школ у 2006 годзе мы зарэгістравалі Аб'яднанне ў карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову АБ-БА. Узніклі новыя ідэі, здзяйсняліся нашы задумы і мары на конт беларускай адукацыі. Адукацыі нашых дзяцей. Пасля рэформы адукацыі ў Польшчы падручнікі па беларускай мове сталі неактуальнымі і трэба было стварыць новыя. Я пачала распрацоўку падручнікаў, дыскаў з песнямі для чарговых класаў і іншых дапаможнікаў.

Калі вашы дзеці або ўнукі ходзяць, як Наталька, на ўрокі беларускай мовы, вы ў маіх падручніках «Лемантар», «Кругагод», «Колазварот», «Блізкія словы», «Слова да слова» і «Сцэнарыях урокаў на беларускай мове для 1 класа» і на дысках з песнямі знойдзеце вершы нашага паэта. Я сваім вучням малодшых і старэйшых класаў прэзентавала фільм Радаслава Дамброўскага пра Віктара Шведа (лінк да яго будзе ў падручніку для 7 класа).

Літаратурнай спадчынай свайго мужа рупліва займаецца Валянціна Швед. Яна ў 2025 годзе атрымала стыпендыю Маршалка Падляшскага ваяводства. Спадзяюся, што неўзабаве пабачым вынікі яе падрабязнай працы ў выглядзе дэталёвай бібліяграфіі творчасці Паэта.

Калядныя святочныя песні на словы Віктара Шведа вядомыя ўсім, яны сталі ўжо па-сапраўднаму народнымі. У гэтым годзе паўстаў незвычайны спектакль Яанны Троц у маім перакладзе на беларускую мову «Віця». Школа ў Чыжах восенню атрымае імя Паэта.

Гэта, думаю, вечар успамінаў, не навуковая канферэнцыя. Не буду гаварыць пра вершы спадара Шведа, іх адметнасць. Іх трэба чытаць. У нашай хаце на паліцы з кніжкамі Віктара Шведа няма толькі дзвюх выдадзеных у Менску зборнікаў — «Дружбы» і «Маёй зялёнай Зубровіі». Затое захоўваем як скарб першы зборнік вершаў «Сцежкі жыцця».

Віктар, як я ўжо сказала, ездзіў з намі ў экскурсіі. Мы разам наведалі тых, якіх ужо таксама няма ў жывых: хату і майстэрню Алеся Пушкіна, родны дом Анатоля Сыса і вясковую сядзібу народнага майстра Мікалая Тарасюка, якому Віктар Швед прысвяціў свой верш «Таленавітаму палешуку»:

*Славуты Мікола Тарасюк
Уласнік залатых рук,
Якія шчыра, пастаянна
Людзей ажыўляюць драўляных.*

*Самавук, разьбяр, карыфей,
Стваральнік драўляных людзей,
Як ён сам працавітых вяскоўцаў,
Што моляцца ва ўласнай царкоўцы.*

*Так вельмі цешуся, што змог
Пераступіць я Ваш парог
І пазнаёміцца, адведаць.
Шчасця, здароўя Вам —
ад Шведа.*

Віктару было цікава сустрэцца з людзьмі, гаварыць з імі, але ён умеў і слухаць. Яго цікавіў свет. Заўсёды прыходзіў на сустрэчы Дыскусійнага клуба Аб'яднання АБ-БА, якія веў мой муж Мікола. Калі я ў 2019 годзе задумала арганізаваць у школе раз у месяц спеўныя сходы, аказалася, што амаль нікога з вучняў і іх бацькоў яны не цікавяць. Затое кожны раз прыходзілі Віктар з Валяй, а таксама Ірка і Янка Сегені.

Мы сустракаліся на мерапрыемствах і ў іншых школах. Заўсёды, пакуль здароўе дазваляла, Ён прыходзіў на Уручэнне літаратурнай прэміі імя Веслава Казанэцкага. Ён быў на канцэртах, спектаклях.

Быў сардэчны і ветлівы. Ставіўся да людзей з пашанай.

Быў добрым кампаньёнам «за чаркай і шкваркай». Любіў смяцца.

Нічога дзіўнага, што на 85-гадовы юбілей мы, бацькі з Аб'яднання АБ-БА, падрыхтавалі Яму дыск «Васількі-валошкі». І гэта была наша неспадзяванка. Дзякуючы Валі Лаеўскай, на дыску вершы чытае Аўтар, а песні спяваюць розныя па ўзросце і вопыце выканаўцы. На дыску прачытаем пажаданні, якія ад нас усіх напісаў ананімна (як бывала ў той час) Мікола Ваўранюк.

Беласток, 23.03.2010 г.

Дарагі Віктар!

Кожны з нас змалку знаёміўся з Вашымі вершамі. Вы вучылі як кахаць маленькую Айчыну, не забываць роднай мовы, шанаваць сваіх бацькоў, прыроду і «беларускі люд вясковы». Гэтыя вершы гучалі на ўроках, у час урачыстых лінеек, конкурсаў і неформальных сустрэч. Мы спявалі беларускія «народныя» песні, забываючы пра тое, што яны напісаны на Шведавы тэксты. Мы пакідалі «бацькоўскі парог», каб сустрэцца ў горадзе «над рэчкай Бялкай». У канцы 90-тых гадоў спалучыла нас ідэя ўвядзення беларускай мовы ў беластоцкія школы. Ваша сям'я апынулася сярод піянераў гэтай справы. Вы ў верасні 1997 г. паслалі сваю Натальку ў Пачатковую школу № 4 у Беластоку. Мы супольна працавалі, святкавалі, ладзілі шмат мерапрыемстваў. Маглі карыстацца мудрасцю і жыццёвым досведам Вашай жонкі Валянціны, якая за час навукі Наталькі ў пачатковай школе, гімназіі і ліцэі стала нашай сяброўкай Валяй, на якую мы маглі заўсёды разлічваць.

Сёлета спаўняецца Вам 85 гадоў. Гэты дыск падзяка за ўсе гады знаёмства з Вамі, Шведамі, што жывуць «у нашым доме, у Беластоку».

СЦЭНАРЫІ

Прапаную чытачам «Беларускага настаўніка» адзін з вярэнтэў сцэнарыя на аснове вершаў Віктара Шведа. Мае вучні заўсёды рашалі, якія вершы ім падабаюцца і якія выбіраюць да сваёй пастаноўкі. Часта самастойна рыхтавалі тэатральныя эцуды да выбраных вершаў. Бывала, малявалі іх герояў і рыхтавалі свае лялькі для спектакляў. Часам выбіралі апавядальніка, які «кіраваў» усім. Між вершамі мы ўключалі выбраны кароткі музычны матыў. Мы карысталіся думкай Асі Троц, тадышняй ліцэісткі, лідаркі маладых тэатралаў з групы «Барацьба» ў спектаклі «Смех не грэх».

Аліна ВАЎРАНЮК

Вучыся. Вучыся? Вучыся!

*Смех не грэх, усім вядома, смех здароўе, асалода.
Дык у школе, працы, дома, трэ смяяцца нам заўсёды.
Смех здарэецца ўсялякі, з моцным гумарам, сатырай.
Лепш смяяцца, чымся плакаць, толькі без насмешкі, шчыра.*

* * * * *

*Запыталіся Міколу: — Ці ты любіш сваю школу?
— Я люблю яе, вядома, лепш у школе мне, як дома.
Школа мае сэнс трывалы, школа скарб для нас вялікі.
Каб яна не існавала — не было б зусім канікул.*

* * * * *

*Настаўнік запытаў Рыгора:
— Чаму вада салона ў моры?
Рыгор на гэта: — Таму, хіба,
Каб не псавалася ў ёй рыба...*

* * * * *

*Сыноч з экзамену вярнуўся і на парозе нечакана
Яго спыталася мамуся: — Як табе ўдаўся той экзамен?
— Экзаменатар быў прыгожы. Набожны, я адчуў адразу.
Ён толькі паўтараў: — Мой Божа! Пасля маіх усіх адказаў.*

* * * * *

Азваўся малы Колька: — Хацеў бы быць багатым,
Каб зарабляць змог столькі, як зарабляе тата.
— Хацела б я таксама, кажа сястрыца Каця, —
Столькі, як наша мама грошай штодзённа траціць.

* * * * *

Маці тлумачыць свайму сыну: — Хочам купіць аўтамашыну,
Бацька сказаў: — Ашчаджаць мусім, я ад курэння адракуся.
— А я, пацвердзіла тут маці, не буду модна апранацца.
Адказвае сыноч Мікола: — Магу я кінуць сваю школу.

* * * * *

У нейкае свята маленькі сыноч
Зварнуўся да таты: — Купі мне свісток.
А тата малому сказаў: — Сынку мой,
Свістком гэтым дома нарушыш спакой.
— Спакой меці хочаш, — азваўся малыш, —
Свістаць буду ўночы, тады, як ты спіш.

* * * * *

Мама пачала размову: — Заслужыў хто на віну?
Хто з вас надта брыдкім словам папісаў усю сцяну?
— Пакараць тут трэба брата, — адазваўся Яраслаў.
— Я ў нічым не вінаваты, я дык толькі дыктаваў.

* * * * *

Вярнуўся з панадворка запэцканы Ягорка,
І на парозе хаты пазнаў яго ледзь тата.
— Прызнайся, сыноч родны, ты на каго падобны?
— Сказала мне бабулька, што на цябе, татулька.

* * * * *

У чорным сагане вялізным у кухні ранкам, на пліце,
Мама выварвае бялізну, цікавасць хлопчыка гняце.
— Што варыш, мілая матуля? — раптам пытае Васілёк.
— Твае ўсе брудныя кашулі, і твае штонікі, сыноч.
— Маіх кашуль, ды яшчэ з брудам, матуля лепей не вары.
І так я есці іх не буду, і не прасі, і не свары.

* * * * *

Мама вымыла кашулю і сказала малой доньцы:
— Даражэнькая Гануля, ты павесь яе на сонцы.
З недаверам пазірае Ганя ў неба сумным зрокам:
— Мама, я яшчэ малая, а да сонца так далёка...

* * * * *

На кухні маці рыхтуе вячэру ўжо калядную.
З пакоя крычыць Міколка:
— Мама, гарыць наша ёлка.
— Май жа сыноч на прыкмеце, што не гарыць, толькі свеціць.
Прыбег сыночак маланкай:
— Свеціцца наша фіранка!

* * * * *

Ксёндз ходзіць зімняю парою да сваіх верных з калядою,
Пасля малітвы ён затым даў хлопцу абразок святы.
І тут была падзяка Бронка за дараваную іконку. Ды за хвіліну ён пытае:
— А з дыназаўрам ксёндз не мае?

* * * * *

— Ці ты ільва баішся, тата? — пытае малы Коля.
Тата на гэта зухавата: — Сыночак мой. Ніколі.
— А можа тыгр цябе пужае?
— Не страшны ён таксама.
— Дык я цяпер, татулька знаю: баішся толькі мамы.

* * * * *

Бацьку пытае сыноч Гіляры: — Чаму індзейцы малююць твары?
Бацька прыдумаў нешта такое: — Малююць твары перад вайною.
— Мой мілы татка, тут сцвердзіць можна,
што ты павінен быць асцярожны,
Нашая мама вельмі старанна ўжо малюе свой твар у ваннай.

* * * * *

— Адкуль узяўся я, мамуся?
— Цябе, сыночак, прынёс бусел.
— А татка, дарагая мама?
— Бусел яго прынёс таксама.
— Ну а дзядуля, хачу ведаць?
— Бусел прынёс таксама дзеда.
— Ад трох, мамуся, пакаленняў не мелі мы тут нараджэння.

* * * * *

— Не адзін сівы ўжо валасок на галаве тваёй, матуля, свеціць.
— Бацькі сівеюць, дарагі сыноч, тады, калі не слухаюць іх дзеці.
— Не ведаў я раней такіх прыкмет, толькі цяпер, мая матуля, знаю,
Чаму зусім ужо сівенькі дзед, чаму бабуля нашая сівая.

* * * * *

— Вельмі кахаю я бабуся, — таце сказаў малы сыноч.
— Напэўна з ёю ажанюся, калі прыбудзе мне гадок.
— Не можаш, дарагі Адаме, — татка сына перасцярог,
— З маёю ажаніцца мамай.
— А ты з маёй, татулька, мог?

* * * * *

Бабулька просіць свайго ўнука:
— Ты, Пецька перш за ўсё як след памый старанна свае рукі,
А потым сядзеш за абед.
— Дык я, бабулька, мыць не буду, таму што мне вады шкада.
Я маю на руках шмат бруду, ад рук забрудзіцца вада.

* * * * *

Унук, ужо падлетак юны, бабулю запытаў нясмела:
— Ці помніш першы пацалунак, які ў жыцці сваім ты мела?
— Няма на старасць паратунку, памяць ужо мая слабая.
Я ўжо, унучак, пацалунку апошняга не памятаю.

* * * * *

Унукі Фома і Уля пытаюць сваю бабулю:
— Скажы нам, адкуль на свеце бяруцца малыя дзеці?
Адказвае ўнукам бабуся:
— Дзяцей нам прыносіць бусел.
Сястрычку штурхае Фома:
— Трэба бабулю ўсвядоміць!

* * * * *

Да лекара прыходзіць матка са сваім малым дзіцяткам.
Дзіця даўжэйшы час хварэе, у лекара адна надзея.
Лекар з пытаннем падыходзіць:
— Ці одру ваш сыноч праходзіў?
— Не, не праходзіў наш нядуга, бо, пане доктар, мы з-за Буга.

* * * * *

Сабака сабаку спаткаў і прывітаў: — Гаў, гаў!
А той яму адказаў: — Мяў, мяў!
— Дык ашалеў ты, відаць, калі адвучыўся брахаць.
— Не, дружа, зусім я здароў, вучуся замежных моў.

* * * * *

На панадворку пайшла чутка: сабака выглядае з будкі.
Курку ўжо ўзяў вялікі страх. Яна азвалася: — Кудых!
А быццам бы адважны кот скочыў уміг на стары плот,
Адкуль упэўнена сказаў: — А не баюся я мяў, мяў!
Певень узняўся тут аднекуль, адважна крыкнуў: — Кукарэку!
Адкрыў сабака толькі зяпу, з будкі сваёй прасунуў лапу,
Певень дык узляцеў на плот, дзе ўжо сядзеў адважны кот.
Сабака не выходзіць з будкі, ён дрэмле там ужо ціхутка.

* * * * *

Сустрэць можна вучня такога,
Што амаль не ўмее нічога,
А кажа: я ўсё разумею,
Не буду вучыцца, бо ўмею.
У кнігу заглянуць не хоча,
Таму, што баляць быццам вочы,
Ды хваліцца толькі навокал,
Што знае выдатна ўрокі.
Каб ведаць усё на выдатна
Патрэбна вучыць акуратна,
За кнігуз ахвотаю брацца,
У веды ўсё больш паглыбляцца,
Каб гэтага вучню дабіцца
Патрэбна вучыцца, вучыцца.
Не думай, мой дружа, ніколі,
Што ты навучыўся даволі,
Ды толькі за кнігі бярыся
Вучыся, вучыся, вучыся.

Прапаную ўсім настаўніцам і настаўнікам беларускай мовы, якія працуюць з вучнямі пачатковых школ карыстацца падручнікамі і дапаможнікамі, якія знойдзеце на сайце Аб'яднання АБ-БА.

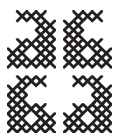
<https://ab-ba.com.pl/index.php/realizowane-projekty/zadania-dofinansowane-z-ministerstwa-edukacji-narodowej/wydawanie-podrecznikow-i-pomocy-dydaktycznych/>

Тут знойдзеце ў PDF-версіі ўсе актуальныя і даступныя падручнікі па беларускай мове для вучняў пачатковай школы, «Сшытак практыкаванняў па беларускай мове для 2 класа», «Сцэнарыі заняткаў па беларускай мове для 1 класа пачатковай школы». Дзякуючы таму не трэба карыстацца папяровай версіяй падручнікаў у час урокаў. У большасці школ цяпер даступныя электронныя дошкі або праектары. Папяровымі падручнікамі на працягу навучальнага года вучні карыстаюцца ў хаце і аддаюць іх у школьную бібліятэку ці настаўніку напрыканцы чэрвеня.

Аліна ВАЎРАНЮК

ЗМЕСТ

Карэктур: Віталь Луба
Тэхнічны рэдактар: Адам Паўлоўскі
Рэдактар: Мікола Ваўранюк

Выдавец: Аб'яднанне ў карысць дзяцей і моладзі,
якія вывучаюць беларускую мову АБ-БА

Друк: Koncept Białystok

**Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji**

**Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów
i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.**

**Публікацыя выражае толькі меркаванні аўтара(аў)
і не можа атаясамлівацца з афіцыйнай пазіцыяй
Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.**

Мікола Ваўранюк 5
«НЕ БЫЛО ГАЛІЛЕЯ,
НІ БОБА МАРЛЕЯ...»

Малгажата Дмітрук 7
ГАЛОЎНАЕ — АДУКАЦЫЯ І СВАБОДА!

Аліна Ваўранюк 25
ЗНАЁМСТВА З НОВЫМІ ЛІТАРАМІ

Мікола Ваўранюк 37
ВІЦЯ АБО РАСКАЗ ПРА ТОЕ,
ЯК ПАВАЖАНЫ ПАЭТ ВІКТАР ШВЕД
БЫЎ ДЗІЦЕМ І ЖЫЎ У ВЁСЦЫ МОРА

Аліна Ваўранюк 41
УСПАМІНЫ ПРА ВІКТАРА ШВЕДА,
ПАДРЫХТАВАНЫЯ НА ВЕЧАРЫНУ,
ЯКАЯ АДБЫЛАСЯ 29 САКАВІКА 2025 Г.

Аліна Ваўранюк 48
ВУЧЫСЯ. ВУЧЫСЯ? ВУЧЫСЯ!